

A kutatásra a Megbízó a 2012-es földmunkáktól DK-re eső területet jelölte ki, az ÉNy–DK-i, az ún. nyári lovardán át vezető szervizúttól D-re. Miután a terület a régészeti lelőhely szélére esett, régészeti korú jelenségekkel is számoltunk, ilyen azonban nem került elő.

Az úttal párhuzamosan, illetve az útra merőlegesen is húztunk kutatóárokot (összesen ötöt), egyrészt a rétegviszonyok tisztázására, másrészt mert a Megbízó feltételezte, hogy a szobor az út mentén kerülhetett földbe. Az úttal párhuzamosan kijelölt kutatóárookban egy ismeretlen korú (25 cm átmérőjű) 15 m hosszan futó közművezeték feküdt, amely ÉNy-on, illetve DK-en egy-egy aknában végződött. Az 5. kutatóárookban, amelyet a szervizútra merőleges, betonozott bejáró út mellett nyitottunk, vaslemezekkel fedett aknák sorát tártuk fel, amelyek benyúltak a szovjet kori betonozott felület alá.

A szondázás negatív eredményei után a kutatóárok közötti területet 20 cm mélységben gépi munkával lehumusztuk, hogy a kutatást a modern kori bolygatások által érintett területre szűkítsük. A 2012-es év földmunkáinak határa jól megfigyelhető volt a felszínen, a beásás helyenként (kutatóárokban megfigyelve) 175 cm mélységig is elpusztította az eredeti rétegeket. Szovjet-kori bolygatás csupán a felső 20 cm-en jelentkezett. Miután a teljes vizsgált felületen lemélyültünk a barokk rétegit, valamint helyenként a bolygatatlan altalajig, és a modern és recens kori beásásokat szintén megvizsgáltuk, kijelenthetjük, hogy a keresett szobor a megvizsgált 320 m²-es felületen nem található.

A kézi bontás és fémdetektoros vizsgálat során számtalan fém alkatrész és szerszám mellett tisztí szövet-válllapot, szovjet kítűzőket (sarló-kalapács, vörös csillag), néhány ruhagombot és egy ép, üveg tintatartót találtunk.

Az említett bejáró út, és ennek mentén fekvő szerelőállás szélein is nyitottunk kutatóárokot, azonban ezekben a barna altalajt elérve sem bukkantunk a szobor töredékeire, vagy más, történeti korú jelenségekre.

Ezzel szemben az ásatás legfőbb eredménye a Megbízó számára is eddig ismeretlen, az összenyitott, humusztolt felületen jelentkező, 17 m hosszúságban megfigyelt, homokos alapozású, sóderes borítású, barokk (Grassalkovich-kori) bélyeges téglából kirakott, közel 6 m szélességű út. Vonalvezetése alapján a mai Martinovich utcai kapura kanyarodott, D-en az 5. kutatóárookban még megfigyelhető volt, É-on pedig feltárási területünk széléig tartott, ugyanis legészakibb szondánkban már egy vastag kavicsos felület jelentkezett, a téglaborításnak és a homokos alapozásnak nem találtuk nyomát.

Munkatársak: Simon Bence régész és Szócs Péter térinformatikus.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

129. Gönc, Szt. Imre Római Katolikus plébániatemplom (KÖH 80737)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú

A Herman Ottó Múzeum Régészeti Tárát 2013 decemberében kereste meg a Tiszáninenni Református Egyházkerület vezetője, Csomós József püspök úr, a Károlyi Gáspár Program tervével. A Református Egyház által megvalósítani tervezett, Magyarország Kormánya által támogatott Károlyi Gáspár Program első, kiemelt elemének része a gönci Szent Imre Római Katolikus plébániatemplom szentélyének helyreállítása. A projekt kapcsán

kapott múzeumunk felkérését a szentély területén egy megelőző régészeti tervásatás elvégzésére. A tervezett kutatás 2014. március és április hónapjaiban került megvalósításra.

A történeti források alapján a 15. század utolsó harmadában emelt épület feltárása kihívásokat tartogatott. A modern műkö burkolat eltávolítását követően három, a korábbi időszakból származó téglapadlót azonosítottunk. A habarcsos fektetőrétegek formájában megmaradt felületeken jól kirajzolódtak a téglákba égetett D, illetve CAC mesterjegyek. A régészeti kutatás során feltárt legkorábbi padlószint rátaart a szentély mai pilléreinek alapozási kiugrására, így egyértelműen azok építéséhez köthető. A gönci templom szentélye jelenleg a sekrestyeajtó szemöldökkövébe vésett 1763-as évszám alapján barokk átépítés nyomait viseli magán. A legkorábbi téglapadló is ehhez a korszakhoz kapcsolható.

A pillérek alapozásának vizsgálata mutatta ki, hogy a szentély É-i fala a 15. századi gótikus templom idejében épült, ehhez utólagosan illesztették a barokk boltozatot tartó pilléreket. A D-i oldalon ugyanakkor a pillérek egybeépültek a templomfallal. Pontosabban a templomfal megvastagított belső részével, ugyanis a szentély padlásán máig láthatóak a középkori boltozat indítókövei. Mindezek alapján megállapítottuk, hogy a barokk átépítés során a szentély 15. századi belső terének szélességét és magasságát csökkentették.

A modern kori oltár elbontását követően feltártuk a 18. századi templom kőből emelt, 2×2 m kiterjedésű oltáralapját, melynek környezetéből mives kidolgozású olaj vagy szenteltvíztartó üvegcsé került felszínre. Ehhez az oltárhoz a szentély közepén keresztben kőköcskből kialakított lépcsőn lehetett fellépni. A 18. századi rétegek elbontását követően – meglepő módon – nem találtunk ezeknél régebbi építési- vagy padlószinteket.

A feltárás egyik legizgalmasabb kérdését a barokk oltár elbontása után felszínre került, középkori eredetű, kőből falazott, tégladongaboltozatos kriptá kibontása jelentette. A legelőkelőbb pozícióban lévő temetkezés feltárással azonban megelőztek minket. A közelben lévő pillér alapozásakor a 18. századi mesterek rátaláltak a kriptára, belsejét kipucolták, majd agyagos, földes, téglatörmelékkel anyaggal döngölték azt vissza, hogy a barokk boltozatot tartó pillérnek stabil alapot biztosítsanak.

A közvetlenül a legalsó téglapadlók alatt feltárt középkori eredetű temetkezések, illetve a szentély külső és belső szintviszonyainak jelentős különbsége azt a megállapítást erősíti, hogy a szentély belsejében – barokk átépítéskor – egy jelentős, akár az egy métert is meghaladó szintsüllyesztést hajtottak végre. Ezzel elpusztították az összes középkori járószintet és temetkezést is.

A szentély területén három barokk kori sírt bontottunk ki. Mindhárom koporsót díszítették; az elhunytak nevét és a halálozás dátumát kerek fejű koporsószögekkel verték a deszkába. Egy-egy koporsón több száz veretet figyeltünk meg. A szögekkel kirakott feliratok minden esetben töredékesek voltak. Két koporsónál a deszkát borító koporsólepel maradványaira is felfigyeltünk.

Mindhárom elhunyt csontváza igen rossz állapotú, rendkívül porózus volt. A férfi elhunyt nevét és halálozásának idejét nem ismerjük; a koporsóveretek ennél a sírnál voltak a legrosszabb állapotban. A 2. sír deszkáján az ESZTERHAZY felirat olvasható. A halott feltételezésünk szerint a gönci földesúr, gr. Csáky István felesége, Eszterházy Borbála lehet. A 3. sírban az 1730-ban elhunyt Niczky Angélat azonosítottuk. A fiatalon meghalt leány halotti ruházatának maradványait, koponyáját

körül vendéghajának töredékeit bontottuk ki. A feltárt temetkezések alapján cáfolhatjuk azt a legendát, hogy Károlyi Gáspár a jelenlegi templom szentélyében nyugszik.

A régészeti kutatás során több alkalommal fémkereső segítségével átvizsgáltuk a templom és a plébánia udvarát. Az előkerült leletanyag a 16–20. század időszakára tehető. A tárgyak között több pénz, gyűrű és egy Szent Mihályt ábrázoló medál található.

GÁL VIKTOR – MISKOLCZI MELINDA

130. Gulács, Nagy-réti csatorna (KÖH 48336)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg) Ró

Próbafeltárást végeztünk 2014. szeptember 2-án a Beregi komplex árapasztási és ártér-revitalizációs fejlesztés projekt kivitelezési munkálataihoz. A munkát az előző években²⁵ húzott szelvényektől Ny-ra végeztük. Régészeti jelenség nem került elő. Bacskai István műszeres leletfelderítése során számos fém-tárgy is napvilágra került. Többek között egy arany vödörsüngő, négy 2. századi római denár, egy fibula és egy lándzsahegy.

Munkatárs: Sipos Attila Csaba.

TOLDI ZOLTÁN

131. Gulács, Tóbeli-Büdös-szeg ÉK (KÖH 89241)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Sza?

A Tisza–Szamos–Túr közti tározók tervezett anyaggyerőí és töltései területén végzett terepbejárások alkalmával, 2014. április 30-án azonosítottuk a lelőhelyet. A dűlő ÉK-i felében, egy szántóban, két kézzel formált, feltehetőleg császárkori cserpet gyűjtöttünk össze. Feltehetőleg egy nagyobb kiterjedésű lelőhelyről van szó. A lelőhely nagyjából Ny–K irányú, 140 m hosszú és 64 m széles, környezetéből nem emelkedik ki.

KÖRÖSFŐI ZSOLT

132. Gyál, M0 10. lelőhely (KÖH 30953)

(Pest megye) N?

A kutatást a MOL Barátság 1. kőolajvezeték felújítási munkálatai tették szükségessé. A Pest Megyei Kormányhivatal Érdi Járási Hivatal Járási Építésügyi- és Örökségvédelmi Hivatalának állásfoglalása és az MNM Nemzeti Örökségvédelmi Központtal, mint Megbízóval kötött megállapodásunk alapján 2014. május 19-én végeztük el a lelőhelyen a régészeti megfigyelés során végzett bontómunkát. A humuszolt terület 231 m² nagyságú volt, a régészeti pozitív terület 182 m².

A lelőhely az M0 autópálya két oldalán, az M0-M5 csomóponttól K-re helyezkedik el. A Barátság II. kőolaj vezeték viszonylag kis felületen érintette: összesen 7 objektumot, 14 stratigráfiai egységet bontottunk ki és dokumentáltunk. Az objektumok közt 2 gödör és 5 árok volt. Az 5 árok közül kettő valószínűleg azonos. A 2–3., valamint a 6. árkok ívelt falú, egyenes aljú,

derékszögben kanyarodó, viszonylag mély beásások. Az 1. és 7. árok egyenesen haladó, egyoszlatú, sekély objektumok. Az 5. gödört egybeásták a 6. árokkal, betöltésük nem vált el. A 4. gödört pozíciója és mélysége miatt nem tárhattuk fel teljesen.

Korhatározó leletet csak a 3. és 6. árok, valamint a 4. gödör tartalmazott. Kihajló peremű, kézzel formált, réteges falú, rossz minőségű fazekak, kő és állatcsont volt bennük. Néhány edény-töredéket bekarcolással díszítettek. A legnagyobb valószínűséggel 8–9. századiak.

Munkatársak: Bózsa Anikó és Simon Bence régészek, Benyó Gergely ásatási technikus és Szócs Péter térinformatikus.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

133. Gyöngyös, Gyöngyöspüspöki, Olajbanfőtt Szent János templom (KÖH 63508)

(Heves megye) Á, Kú

A régészeti szakfelügyelet keretein belül, 2013. december 3. és 6. között, az Olajbanfőtt Szent János templom körül zárt vízelvezető csatorna kiásása során a munkagép 60 cm mélységben csontokat bolygatott meg a templom körítőfalának D-i oldalán. A területet kézi erővel megtisztítottuk, ezután egész koponya, valamint ettől kissé távolabb jobb oldali medence- és combcsont maradványai kerültek elő. Ezek után meg lehetett állapítani, hogy legalább kettő temetkezést találhatók a munkaterületen belül. Az árok Ny-i részén szórványosan volt még néhány csont, azonban a felület megtisztítása után nem rajzolódott ki sír. Egy korábban nem ismert templom körüli temető sírjait találtuk meg.

Az elhunytakat Ny–K-i tájolásban, hátán fekvé, nyújtott testhelyzetben temették el, keresztény temetkezési szokás szerint. Az 1. sír rendellenes temetkezés volt, mert a felnőtt személyt zsuporított pózban helyezték el a sírgödörben.

A sírgödörök formája nem rajzolódott ki a feltárás során. Egyik sem volt koporsós temetkezés, az elhunytak felét valamilyen szerves anyagba becsavarták, amelyre utalnak a felhúzott vállak, valamint a szorosan test mellett elhelyezkedő karok.

Kizárólag az 5. sírban került elő tárgyi leletanyag: 2 db S-végű bronz hajkarika, amely a 11. századra vagy a 12. század első harmadára keltezi a temetkezést. A többi sír korát nem lehetett meghatározni leletek hiányában. Stratigráfiailag Árpád-koriak és kora újkoriak is egyaránt lehetnek. A temetkezések relatív kronológiai sorrendjét figyelembe véve annyit megállapíthatunk, hogy a 12. század második felétől fiatalabbak.

A munkák a téli időszak miatt szüneteltek, 2014 márciusának végén folytatódott a beruházás. A kialakított nyílt vízelvezető árok a templom DK-i részétől az ÉK-i részéig vezet. A DK-i részen kb. 70 cm mélységben csatlakozott a már korábban lefektetett zárt csatornaszakaszhoz, az ÉK-i részen pedig a felszínig hozták ki az árkot, tehát ebbe az irányba folyamatosan egyre sekélyebb volt. A nyílt szakasz elején a gépi földmunka csontokat bolygatott, amelyekről a megtisztítása után megállapítható volt, hogy egy gyermekhez tartoztak.

A gyermekváz szinte teljes mértékben a Rédei út útalapozási szintje alatt volt. A csigolyák között néhol az útalapozásból származó kavicsdarabok is voltak, ezért már a korábbi munka is érinthette a temetkezést, viszont csekély bolygatás érthette a sírt. Az elhunytat Ny–K-i tájolásban, hátán fekvé, nyújtott testhelyzetben temették el, keresztény temetkezési szokás szerint. A sírgödörök formája nem rajzolódott ki a feltárás során.

25 RKM 2012, 47., RKM 2013, 45.